

Kamu Diplomasisi ve Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Erhan Doğan

Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kamu Diplomasisi Enstitüsü Bilim Kurulu Üyesi

Türkiye hükümeti Kamu Diplomasisi alanında devletin bir eksikliği olduğunu düşünüyor ve bu eksikliği giderebilmek için de bir Başbakanlık genelgesiyle Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü kurdu. Neden böyle bir girişime ihtiyaç duyuldu ve neden daha önce değil de bugün böyle bir girişim başlatıldı? Bu girişim neleri dikkate almalı? Türkiye hükümetinin bu yolda tabii olduğu sınırlılıkları ve sahip olduğu avantajları nelerdir? Bu yazı hızlı ve kısa bir biçimde bu soruları yanıtlamaya çalışacak.

AKP hükümeti kendinden önceki Ecevit hükümetinin bölge merkezli dış politika kavramını¹ andıran, o hükümetin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in vurguladığı üzere Türk Dış Politikasına tarihi, kültürel, ekonomik, askeri, sanatsal boyutu ekleyen² ve Osmanlı geçmişine atıfta bulunan politikasına bazı yönleri ile benzeyen, komşularla sıfır sorun politikası diye adlandırdığı bir politika uyguluyor. Önceki hükümetten farklı olan ise bu politikanın çok zengin bir ilişkiler ağı ile destekleniyor olması. İsmail Cem'in Dışişleri Bakanı olduğu hükümet bölge merkezli bir politikanın gerekli olduğunu kavramıştı fakat bunu uygulayabilmek için neredeyse tamamen Dışişleri Bakanlığının kurum kültürüne ve dünyayı algılama biçimine dayanmaktaydı. Oysa bugünkü hükümet, dış politika ideologu ve pratisyeni Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun dil ve içerik kazandırdığı bir eksen³, bürokrasi dışı, siyasal, iktisadi ve kültürel ilişki ağlarını devreye soktu. Hükümet yeni dönemde bu alanı, dışişleri bakanlığının eskiden kurum kültürü çerçevesinde idare ettiği, dairenin dışına çıkardı. Bakanlığın bu alandaki tekeli ortadan kaldırdı. Hatta Dışişleri Bakanlığı kurum kültürü bugün hükümet tarafından yeniden çizilen siyasi çerçeveye göre ama özellikle çıkar odaklı, pragmatik ve rasyonelleştirilmeye çalışılarak yeniden kurulmaya çalışılıyor. Diplomatların görev yaptıkları ülkenin dilini öğrenmelerinin beklenmesi, o ülke ile ilişkileri geliştirme potansiyeli olan ama dışişleri mensubu olmayan bir bürokratin büyükelçi olarak atanabilmesi gibi uygulamalar bize alanın çıkar, pragmatizm ekseninde ve bürokrasi değil iç siyaset odaklı

¹ Bölge Merkezli Dış Politika Kavramı için bkz. Bülent Ecevit, "Bölge-Merkezli Dış Politika" *Yeni Türkiye Dergisi*, *Türk Dış Politikası Sayısı*, Sayı 3, Mart-Nisan 1995, s.64-70.

² İsmail Cem, Meclis Genel Kurulunda yaptığı konuşma, TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 47, 24.Birleşim, 05.12.200.

³ Ahmet Davutoğlu'nun 1995 yılında *Yeni Türkiye Dergisi*nde yayınladığı makalesi bu politikanın kavramsal çerçevesini bize göstermektedir. Bkz. Ahmet Davutoğlu, "Türk Dış Politikasında Stratejik Teori Yetersizliği ve Sonuçları" *Yeni Türkiye*, Yıl 1, Sayı 3, Mart-Nisan 1995, s.497-501.

olarak yeniden kurulmaya çalışıldığını gösteriyor. Bir başka deyişle, yeni dönemde çıkarlar ideolojik-tarihsel bir perspektiften yeniden tanımlanıyor. Soğuk Savaş döneminin kanat ülkesi olan ve çıkarlarını ABD ile uyumlaştırması beklenen Türkiye karar alıcıları bugün kendilerini en azından söylemleri seviyesinde o kadar da ABD tarafından sınırlanmış olarak görmüyorlar.⁴ Bunda değişen dünya dengeleri, ABD'nin halen en büyük güç olsa da tek başına yeni dünya düzenini kurup ayakta tutabilecek kabiliyetinin olmaması gibi faktörlerin etkisi büyük.

AKP hükümetinin pragmatizmi derinliğini Türkiye'nin Osmanlı geçmişine yapılan atıflarla kazanıyor. 1998 yılına kadarki dönemde batılılaşma karşıtı bir siyasi tavır içinde olan bugünün AKP'sinin yönetici kadroları, bu tarihten sonra bir tutum değişikliğine girdiler. İçinde yer aldıkları Refah Partisi ve ardından Fazilet Partisi kapatıldı. Siyasi hareketleri ikiye bölündü ve sonunda AKP'yi kuran kanadı Batı ile ilişkiler meselesine oldukça pragmatik bir eksende bir çözüm buldu. Batı kurumlarına hakim olan ilkelere uyum sağlanabileceği bunların kendi arayışlarına zıt değil onu besleyici olacağı sonucuna vardılar. Batıya yönelme de zaten aslında bir Osmanlı siyaseti değil miydi? AKP hükümeti günümüzde AB katılım sürecini araçsal hale getirerek kendinden önceki hükümetlerin pek çoğundan daha hızlı bir biçimde kurumsal olarak Türkiye'yi Batıya taşıyor ya da Batıyı ülkenin yasal ve siyasi yapısına enjekte ediyor. Batının iktisadının içselleştirilmesi 60'lardan beri izlenen ama en çok da Turgut Özal hükümetleri döneminde başarılı bir yol/durumdu ve kimse bugün için bu tercihi sorgulamıyor.

Şimdi hükümetin dış politikasının nasıl şekillendiğine odaklanalım. AKP hükümetinin “komşularla sıfır sorun” sloganıyla ifade edilen dış politikasının çerçevesini tek başına bölgesel dinamikler oluşturmuyor. Dış politikanın çerçevesini bugün belirleyen faktörler: Küresel büyük güçlerle olan ilişkiler; ülkenin ekonomik-siyasi potansiyeli; fiili güç projeksiyonu yaptığı alanlar; ve hükümetin küresel ölçekte siyasi, ekonomik ve kültürel etkinlik ya da güç arayışları, olarak sıralanabilir. Bölgesel dinamikler bu ortamda bir düzene sokularak idare edilmeye ve bu büyük ölçekli oyunda ülkenin sahip olduğu bir varlığa dönüştürülmeye çalışılıyor.

Günümüzde, Türkiye'nin bölgesel ilişkilerinin doğası bu ilişkileri, yakın zamana kadar öyle görüldüğü üzere bir yük olmaktan çıkarıp bir varlık haline getirebilme potansiyeline sahip mi? Bu sorunun kesinleştirilmiş bir cevabı yok. İlişkilerin nasıl yürütüldüğü, yönetildiği,

⁴ Bu söylemsel serbestlik uyumlu eylemlerle desteklenmediğinde orta ve uzun vadede bir tutarlılık sorununu doğurabilir ve biz bunun bazı ipuçlarını görüyoruz.

küresel ya da diğer bölgesel aktörlerin aynı bölgeye dair tahayyülleri ile Türkiye dış politikası yapıcılarının tahayyüllerinin uyumlandırılıp uyumlandırılmayacağı, ilişkilerin çok boyutlu ya da az boyutlu olması gibi bir dizi faktör sonuç üzerinde etkili olacaktır⁵.

Hükümet kamu diplomasisi alanında girişimlerde bulunurken öncelikle Türkiye'nin nasıl bir devlet olacağına ve bölgesinde neyi temsil ettiğine ve neyi talep ettiğine karar vermesi gerekir. Türkiye ABD, Rusya, Çin gibi küresel bir hegemonik bir güç mü olmak istiyor; yoksa Fransa, Birleşik Krallık gibi en azından belli bölgelerde ve alanlarda sözü dinlenen ihmal edilemeyen yarı-hegemonik bir güç mü olmak istiyor; ya da Hollanda, Belçika, İsveç gibi sempatik sözünü dinleten, ihmal edilmeyen belirli aralıklar içinde etkili olan bir güç mü olmayı arzuluyor?

Öncelikle bu konuda bir karar verilmesi lazım. Benim tercihim ve tavsiyem en alt seviyede askeri güce gereksinim duyulan sempatik bir güç olunması yönünde. Bunun maliyeti daha düşük. Ülkeyi ve insanlarını, dünya medeniyetinin bir parçası haline getirmeye ya da bir parçası olarak tutmaya yarayacak, tehditkar olmayan, fakat kendini koruma kabiliyetinden kimsenin şüphe etmediği bir konuma ancak bu tercihle taşımak mümkün.

Fransa ve Birleşik Krallık gibi yarı-hegemonik güçlerin ise hali pek iç açıcı değil. En azından onlara küresel toplum tarafından pek sempati duyulmadığını ve çok büyük bir zafiyet sergilenmiyorsa ve küresel hegemonik güçlerin desteğini alamıyorlarsa bu devletlerin başka ülkelere bedel ödetebilme kabiliyetinin de pek yüksek olmadığını biliyoruz. Bu ülkeler ekonomi alanında, kültür alanında ve siyaseten halen etkililer ama bu etki tam hegemonik bir etki olmaktan epey uzak. Bu pozisyon hem askeri harcamaların çok yüksek olmasını hem de sahip olunan askeri kapasitenin çok fazla siyasi sonuç aldırıcı etkisi olmadığından, verimsiz olmasına yol açıyor. Ordu bu ülkelerin kabiliyetlerini ve etkilerini arttırmıyor ama

⁵ Küçük bir yerel sorunun nasıl hızla büyük bir soruna dönüşebileceğinin ve kontrol edilemez hale gelebileceğinin tarihte çokça örneği mevcut. Böyle bir potansiyelin izlerini bize gösteren, en ilginç yakın dönem örneklerinden biri bugün Makedonya'da yaşanıyor. Üsküp'teki bir yerel yönetim kentin merkezini yeniden yapılandırma çalışmaları kapsamında daha önce bir meydana bulunan eski bir kiliseyi yeniden inşa etme kararı aldı. Bu karar ülkede yaşayan Müslümanları da harekete geçirdi ve onlarda aynı meydana daha önce bulunan ve 1925 yılında yıkılarak yerine askeri bir kışla binası yapılan Burmalı Caminin yeniden yapılmasını talep ettiler. Belediyenin ilk reaksiyonu bölgede çok Müslüman yaşamadığı için bu cami inşaatının gereksiz olduğu yönünde oldu. Bu durum Üsküp'te büyük ve sıcak bir tartışmayı alevlendirdi. Görüldüğü gibi küçücük ama sembolik bir sorun bir anda büyük bir tartışmaya dönüşebiliyor. Bu tartışma şimdilik kontrol edilebilir bir boyutta ama kültür ve din temelli bölünmelerin siyaseti daha fazla etkilediği ortamlarda, ki bu istikamette bir gidişin olduğunu söyleyebiliriz, bu küçük sürtüşmeler taraflarca kullanılarak hızla içinden çıkılmaz tartışmalara dönüşebilme potansiyelini barındırıyor. Bugün Makedonya küresel ya da büyük bölgesel aktörlerin enerjilerini odakladıkları bir bölge olmadığı için bu sorun büyümeden muhtemelen kontrol altına alınabilecek. Oysa 20.yüzyılın ilk yıllarında Makedonya sorunu kontrolden çıkmış ve bölgesel bir savaşa yol açmıştı. Soğuk Savaşın hemen sonrasında da Makedonya'nın sorunlarının kontrolden çıkma eğilimine girdiğini ama küresel aktörlerin ve AGİT, NATO, Avrupa Birliği gibi kurumların müdahalesiyle kontrol altında tutulduğunu hatırlamalıyız.

korumalarını sağlıyor. Bu ülkeler ayrıca geçmişin hegemonları olduğu ve askeri güçleri ile epey fazla insanın, ulusun canını yaktıkları için sevilmiyorlar ve düşmanları da az değil.

Son olarak tam küresel hegemonik güç olma seçeneği var. Türkiye için bu seçenek oldukça zayıf. Bunun için siyasi, ekonomik, ideolojik ve askeri açıdan ezici bir üstünlüğe sahip olmak ve diğer aktörlere istediğini büyük oranda yaptırabilecek kabiliyete sahip olmak gerekir. Türkiye böyle bir ülke değil ayrıca bütün küresel hegemonların bir takvim içerisinde yükselip daha sonra inişe geçtiklerini biliyoruz.

Profillerini yükselten bu ülkeler zamanla kendi karşıtlarını da üretiyorlar ve hegemonik pozisyonu korumanın da maliyeti giderek artıyor. Derli toplu, tamamen planlı bir biçimde ve kaynakları verimli kullanarak güçlenmek ve güçlü olmak sonra da bu gücü korumak oldukça zor. Bildiğimiz ve uyguladığımız büyüme stratejileri devamlı genişlemeyi ve hareket halinde olmayı gerektiriyor ve bu stratejiler sonunda fazla genişleme/gerilme durumu ile ülkeleri karşı karşıya bırakıyor. Bu durumu, eğer daha fazla büyüme ile karşılayamazsanız büyük bir küçülme yada kasılma hareketi izliyor. Bu kasılmalar neticesinde biriktirilen güç, gerilemenin nasıl yönetildiğine ve konjonktüre bağlı olarak bazen çok hızlı bazen de daha yavaş bir biçimde küçülmeye yol açıyor.

Hükümet kamu diplomasi kullanarak bölgesel bir sempatik güç olmayı amaçlıyorsa (ki tekrar ediyorum, benim önerim bu yöndedir) o durumda bunu nasıl başaracağına dair stratejisini belirlemek için tersten bir yol izleyebilir. Bu durumda önerim hegemonik güçleri ve hegemonik ilişkileri kritik bir perspektiften değerlendiren akademik çalışmalara bakmaktır. Örneğin neo-Gramşici perspektif bu konuda çok öğreticidir yada Immanuel Wallerstein'in merkez çevre ilişkilerine dair yazdıklarına bakmakta fayda var. Böylece bugüne kadar karşılaştığımız hegemonik ilişkileri analiz etme ve bunların nasıl oluştuğunu, ayakta kaldıklarını anlamak mümkün olabilir.

Eğer hükümet güç konusuna odaklanmışsa ve güç üretmek isteyinceyse bu durumda Michael Mann'ın gücün kaynağı ve türleri hakkında yazdıkları, stratejisini oluşturmasına katkıda bulunabilir. Burada son dönemde Joseph Nye'in Kamu Diplomasisini üzerinden tartıştığı yumuşak güç kavramını da dikkat alanının içinde tutmakta fayda var.

Bu arada kamu diplomasisi açısından en çok dikkat edilmesi gereken husus sahip olunan yada arkası doldurulabilenin ötesinde bir güç sahibi hükümet profili çizilmemesidir. Böyle bir yönelim ya da hata önce gereksiz yere düşmanlar yada muhalifler edinmenize, sonra da güç kabiliyet dengesizliği fark edildiğinde inandırıcılık sorunlarına yol açabilir. Bazen de

lkeler, kendilerini, güçlerini ispat etmek için gereksiz efor ve kaynak tktmek zorunda kaldığı bir amazın içinde bulurlar. Bu eğilimdeki ülkeler en hafifinden komik, küçük düşürülmüş ve bir daha ciddiye alınmayan bir ülke haline gelme tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar.